

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Eszmék a debreceni kath. nőegylet szervezésével kapcsolatban.

II.

A társadalmi jótékonyság, a társadalom *fel-emelő keze*, azok után, kik elestek, vagy eleső félben vannak. De a mélyebben látó lélek, a segítő kéz mellett meglátja a *másik kezet is, mely lesujt, lenyom, elgyengít*. S ez a sujtó kéz nagyobb és erősebb a mi társadalmunkban. A nemes, humanus, életadó jótékony intézetek, egyesületek *százai* mellett, *százazrei* vannak oly eszközöknek, sőt társadalmi és politikai intézményeknek, melyek nemcsak lehetővé teszik, hanem egyenesen sülyedésbe kergetik az egyént, az egyének ezreit. S, ha egymásmellé állítjuk a társadalmi nyomort előidéző okokat a segítő jótékonysággal, annak ható ereje messze felülhaladja emennek eredményét. A jó Isten az ember kezével áldja is, veri is az embert. S mégsem akarja ésarevenni, hogy a *két kéz* egy testből van kinőve, de talán nem azért, hogy a mit a jobb kéz jól tesz, azt a bal kéz balul rontsa el, hanem hogy egymást segítse. De nem így van a társadalom két keze!

Csak legujabban indult meg egy nemes mozgalom a tüdőbetegek gyógyítása érdekében s már is áldásos szanatoriumok emelkednek. *Egy orvosság-csepp a méreg-tengerben!* Rámutattak bölcs emberek, tudományos testületek, már számtalanszor amaz eszközökre, intézményekre, szokásokra, melyek a szanatoriumok népét mintegy *előkészítik*. Korcsmák, vendéglők, kávéházak, kaszinók, szegény-lakások, ipari foglalkozások stb. stb. . . . köztük még az iskolák is! . . . útegyengetők a szanatoriumok felé. És nem is szükséges nagyon nyitott szemmel járni, különösen nagyobb városainkban, p. o. Debrecenben is, hogy lépten-nyomon ne akadjon meg látásunk oly eszközökön, melyek testi és erkölcsi

züllésbe hajtják az egyént. Taposott utakat látunk a kórházig, törvényházig, börtönökig, temetőig. Láthatlan finom szálakkal, de eltéphetlen szálakkal van összekötve egyéni és társadalmi életünk minden mozzanata, lépése, következménye s nem elég, sőt édes-kevés pusztán az eredményeket látni meg! Peldául minő fonák dolog az, hogy nagyobb és kiváltságos városok arra törekszenek, hogy a szeszfogyasztási adó minél több jövedelmet hozzon s bár jól tudja mindenki, hogy e jövedelem igazán olyan, mint a Sylok kölcsöne, mégis nemcsak fennáll, hanem, — midőn egyes vármegyék a vasárnapi teljes munkaszünetet a korcsma-iparra is kiterjeszteni akarják, akadnak hatóságok feles számban, melyek a *jövedelem* érdekében e humanus törekvésnek utjában állanak.

Aztán vannak nem egészen ilyen fonák dolgok, hanem még a jótékonyság ugynevezhető *iparszerű* gyakorlásánál is, — mulatságok, ünnepek, sorshuzások s ilyenfélék cége alatt, az anyagi és erkölcsi bajok gyűjtő medencéi, s mig öltözködésre, fényelgésre, pezsgőzésre, kártyára, százakat, sőt ezreket szór szét a társadalom, addig a valódi jótékonyság oltárán csak pislog a füstölgő gyertyabél. Ezért éneklí Arany gunyoros-szomorkás hangulattal a krisztkindlis lótas-futásra:

„Biz édes Jézuskám, te is már
A luxus terjesztője vagy!”

Igy mélyére tekintve a dolgoknak, törekvéseknek, világosan látható, hogy, *míg a társadalmi jótékonyság egyik kezével kiemelni igyekezik az elsülyedőt, másik kezével folyvást vermetek és, hova legyen bebukni a gyenge szeműeknek és gyenge idegzetűeknek.*

S nem szánalmas körforgás-e ez?!

S mi lehetne a *reális* mentő eszköz?

Az ember maga — az ő erkölcsi erélye!

A társadalomnak, ha valódi jótékonytságot akar gyakorolni, nem abban kell fáradsnia, hogy az elesettet fölemelje, hanem hogy az elesés lehetőségét kevesbbitse. Nem az az áldás, ha a koldusnak alamizsnát adunk, habár teljes résztvevő szívrrel, hanem, ha abban fáradsunk, hogy koldusok ne legyenek. A ki járni gyenge, inait kell erősíteni, hogy járni tudjon és nem mankót faragcsálni segítőül. Nem a Szent Veronka zsebkendője törli le a kétség verejtékét és nem a Szent Antal kenyere szünteti az éhséget, hanem az egyén testi-lelki ereje és erélye!

Minden művelt társadalom arra törekszik, hogy intézményeiben, szervezetében, az egyének belátását növelje s ez által képesítse őket, hogy saját lábukon járjanak. Ez az egyedül igaz jótékonytság.

A művelt olvasó igazat fog adni nekem az itt elmondottakban, amelyekben távolról sem feledkeztem meg Krisztus Urunk figyelmeztetéséről: „szegények mindenkor lesznek titeletek.” Lesznek bizonyára s az emberi szív nemes érzése folyvást talál működési teret, hogy irgalmasságot gyakoroljon.

Arra kell most már rámutatnunk, — csak rámutatnunk, hogy az irgalmasságot gyakorolni kész szív tápláló elemeit honnan veheti? Olyan tápláló elemeket, melyekkel táplálkozot az irgalmas szamaritánus, kire Krisztus Urunk örök példaként rámutatott.

Az irgalmasság a szív élete. Az érzés és kedély mélyére bocsátja gyökereit s onnan szívja föl táplálékát, ha van. Egészen úgy történik, mint a természet életében. Minden földben van több-kevesebb tápláló elem, mely kész átalakulni magasabb élet-alakká, növényenyé alattá, ha ama rejtett elemek az életerő sodrába jutnak; ha fény, meleg, nedvesség járja át a röget, a rög is puha kalácscsá alakul s így a magasabb értelmi körbe jut. Az emberi szívet is, ha áthatja az égi fény szent tüze s rokonérzet áldó harmata: az irgalmasság tápláló elemei életmozgásra fejlenek. Ez a világlélek szent törvénye a végtelenség minden térein.

Az emberi szív mélyén rejlő nemes érzelmek életrekeltésénél, ható erővé átalakításánál, évezerek tanúsága szerint, egyik elsőrendű tényező ugyan a vallás és a különböző vallásos nézetek ápolására hivatott egyházi szervezet, de csakis akkor, ha felemelőleg, erősítőleg hatnak s lehetőleg tisztán állanak önző, anyagi érdekektől, — mert ellenkező esetben a vallás pusztán forma lesz, ceremonia, s látszólag az istenség javára kivetett erkölcsi adó, tényleg azonban egyes osztályok érdekében, az erkölcsi

érzelmek elnyomásával, félelem gerjesztéssel ápolott önző, anyagi érdek.

A vallás és egyház a maga eszményi fenségében és tisztaságában az ember kedélyi életére hat felemelőleg, bátorítólag, erősítőleg. A krisztianizmusnak e téren nincs párja semmiféle vallásos szervezetek között, akár a multban, akár a jelenben. Az Isten atyai jellege és az emberiség gyermeki viszonya, a mint Krisztus és az apostolok tanításaiban mint egy élettéljes valóság előttünk áll, e fenséges viszonyból folyó oly felemelő kedélyállapotot teremt emberi szívekben, mely kedély derűjét, boldogságát, erejét csak azok képesek mérlegelni, kik előtt a ker. vallás nem tantétel és ceremonia, hanem „lélek és élet.”

Újra csak azt ismételhethetjük, hogy a kath. egyháznak ugy tanszervezete, mint egyházi szervezete, nemhogy felemelőleg, erősítőleg hatna a kedélyre, sőt bizonyos szolgálai félelemre és erkölcsi gyávaságra süllyeszti. A gyóntatószék a gyermekkortól a sirig, fojtó ködbe borítja a kedély napvilágát. Neki mindig félni kell a kárhozattól. A lelket folyvást remegteti a kárhozottak üvöltése. S míg Krisztus Urunk az elsüllyedt után is bátorítólag nyújtja mentő kezét, addig a kath. egyház lángpallossal áll a paradicsom kapuja előtt. S e tekintetben, még a mi fenségesnek tűnik is fel az egyházi művészet, építkezésben, szobrászatban, festészetben, kultuszban, végeredményben a borzalmast, félelmet, kétségbeesés érzelmeit költi fel inkább. Tessék csak elképzelni ama fantasztikus alakokat, jeleneteket, melyek a templomokban szemlélhetők s néhol nemcsak élénk színekkel, hanem rikító színekkel ábrázolják a kárhozott és örök gyötrellem szálnalmas vergődéseit, sokszor szinte nevetséges alaku, ugynevezett ördögök sütögetik tűzhabokban sülő-fővő áldozataikat s ha elsőrangú festők, vagy szobrászok adnak alakot és szint a lelkökben élő vallásos eszménynek, nem képesek szabad repülésre az egyházi hagyományok békői miatt. Én láttam elsőrendű kath. templomokat e hazában és a külföldön; legjobban megragadta figyelmemet a milanoi székesegyház, mely igazán úgy tűnik fel kívülről, mint egy megkövesült áhítat, de belépve a színes üvegeken átszűrt félhomályba, úgy fáztam a forró délvidéki levegőben is s szinte megkönyebbülést éreztem, kilépve Isten szabad ege alá. Aztán hol vették azon ijesztő szörnyalakok mintáit, melyek léptenyomon vigyorognak még a vízvezető csatornákról is! Hol vették azon Isten-képzetet, mely bozontos vénült alakban meredezik a lélek elé, holott szent bibliánk s főként Krisztus Urunk tanítása után, Isten: az örök ifju erő és jóság. Sőt az énekben is, — melyet a mostani pápai ha-

talom reformálni akar, — a zene-dramaiság, vagy operette-könnyedség, egyáltalán nem arra valók, hogy a vallásos kedély napvilágát áthatóbbá tegyék. Hát mikor unos-untalan a tudomány ellen prédikálnak, sokszor éretlen káplánok és egyoldalú tanításban nevelt elfogult papok, gonosznak, gyűlöletesnek állítva mindent, ami az egyház körén kívül esik: hogyan emelnék mindezek az érzelmeket az örök fenség égi hazája felé. De a kath. egyház szervezete megkívánja, hogy szervezetében minden eszköz inkább lesújtó, mint felemelő legyen. Az a tömjénfüstös levegő mintegy állandó kedélyi kábultságot eredményez, amelyet nem nagyon vesz észre a ki állandóan benne él, de a ki kívül él e levegőn, nem kívánczik oda soha! . . . A ki megismerte a Krisztusban megjelent Istenfiúság felemelő égi derűjét s gyermeki összeköttetésben a mennyei Atyával, lelkének szabad szárnyain *Felé* emelkedik, az ilyen ujjászületett lelkek érzik csak igaz valójában mire van teremtvé az ember!

Ily körülmények között egy kath. nőegylet, szamaritánus munkát végezhet ugyan; az élet ezerféle útjában „rablók kezébe“ esett és megsebesített útasok sebeit mosogathatja, gyógyíthatja, de már arra képtelen, hogy az utat megtisztítsa a rablóktól s így a sebesülési eseteket lehetlenné tegye.

Erre az *útra*, az *élet útjára*, harcolók kellenek: Krisztus lelkével felfegyverzett szabad lelkek. A szív nyers indulatait *mint rabló erőket*, az ész és lelkiismeret erejével és gyöngédségével átalakító s a szeretet tevékeny munkájára nemesítő, képesítő fegyverek kellenek. S ezek a fegyverek nincsenek meg a kath. egyház arzenáljában. Egy *hivő* kath. ember lelke: *negatív* lélek, annak kell lennie, különben a papság átka mennydörög felette. A *szemlélődés* pedig, bár a legszentebb dolgokban merül is el, nem emeli a lelket egy porszemnyire sem a porszem fölé. „Nem beszédben áll Istenországa, hanem a *lélek erejében*.“

A lélek ereje, a kedély tiszta világa: a szeretetből való közszolgálat.

Ez a keresztyénség új világot teremtő központi elve.

Ez a teremtő központi elv indult növekedésnek a reformációban s terjed azóta mindenfele, hol a Krisztus lelke szabad tevékenységre sarkalja a lelkeket.

És ennek igazolásául nem hivatkozom távoli példákra, református és katolikus népek jellegző tulajdonságaira s e lelki különbségek által létrehozott eredményekre. Még a ki *lát*ni nem akar, az is lépten-nyomon példákba botlik.

Maradjunk csak Debrecenben s vessünk egy pillantást arra, mit köszönhet Debrecen a reformációnak s vele párhuzamosan az egész magyarság nemzeti érzülete.

Debrecenbe és Debrecennek a reformáció adta az *erőt*, anyagilag is, erkölcsileg is. Az a lélek a biblia lelke volt, mely működött Debrecen fiaiban s képesítette őket arra, hogy nyugalmat nem ismerő százados küzdelmeiben mindig talpra állt s észszel, szívvel, a lelki és testi szabadság drága kincseit védelmezte, megtartotta, fejlesztette. Kik drága hazánk történetét a tárgyilagos igazság és bölcsész okszerűség tiszta világánál tanulmányozzák, lehetetlen elzárkózniok az előtt a felemelő lelki erő előtt, mely minduntalan kiragyog e küzdelmekből s mely folyvást a bibliából táplálkozott. Akár törökkel, akár némettel, akár más száz ellenséggel birkózott a magyar az utóbbi 400 év alatt, a legderekabb hazafiak a reformáció hívei voltak. Sőt azon katolikusok is, — köztük papok és papi jellegűek elegenden — kiknek ereiben tiszta magyar vér hevített, csak a vallás külső burkójára, a ceremóniára nézve voltak katolikusok, de az a türelmetlen, szivtelen, hatalomra éhes dogmás fanatizmus nem forgatta ki lelkök természetes nemes vonásait. Elég csak a mostanában lezajlott Rákóczi-ünnepélyekre s ezek tanúságaira mutatnunk, ha nem említjük is az erdélyi fejedelmek szabadság-harcait és a múlt század elején megindult s a 48-iki eseményekben betetőzött nemzeti törekvéseket.

Debrecen folyvást központi erő volt, központi fény volt a magyar faj tusáiban, nem védve természeti, vagy ember-alkotta erősségtől, egyedül polgárainak igaz emberi szabadságáért és erkölcsi függetlenségéért hevülő szíve volt az ő erős vára. Az a lélek, mely Istenhez kapcsolódik s e kapcsot nem gyöngíti semmiféle papiközvetítés, ijesztgetés, emberimadás. Az a lélek, mely alázatos vallásos hangulatában is fölfelé vágyik és törekszik s nem fetreng kétségek között a porban. Az a lélek, mely ha tékozló fiuként eltévedt is a kísértések között, de visszatérve, látja és érzi az atyai kebel vonzó melegét. Az a lélek, melyről szépen és igazán szól báró Eötvös József eként: „*ha a keresztyén porba hajlik Isten előtt, nem szabad elfelednie, hogy az Ur saját képmására teremté őt s hogy más teremtmények előtt hajlongania nem illik. Mennél elevebb azon viszonynak érzete, melyhez Istenhez állunk s mentül inkább meg vagyunk győződve az emberi gyarlóságról, annál kevesebb okot találunk arra, hogy magunkat földi hatalom előtt megalázzuk, ki magát Isten szolgájának ismeri, nem keres földi urat!*“

Ilyen úton, ilyen eszközökkel nevelték

Debrecenben a lelkeket, hogy önállóvá, kitartóvá, tüdővé, ellenállóvá, önérzetessé, minden bajokkal dacolóvá s emberszeretben munkás ker. lélek legyen; járjon a maga lábán, felemelt homlokkal Istenével szemben is s minél kevesebb legyen köztük az anyagi, vagy erkölcsi téren meggyengült s más ereje után élő, vagy élőködő. S, hogy az *igazi szegények* se legyenek elhagyatva, se testiben, se lelkiben, ezért szervezett Debrecen *szegényháza*t s mellé, mint illik, egész parochiát.

Nem volt ez így jó és elég jó Debrecenben!?

A mi pedig a kath. nőegyesületnek olyan módon való szervezését illeti, hogy vegyes házasságban élő előkelő kath. nők állanak a propaganda első soraiban, ezt megvallom, az illető nők részéről *érthetetlennek* találom. *Kérdezem magamban a következőket: hiszen igaz, hogy a katolicizmusnak összehatása bizonyos kábultságba viszi az értelem tiszta látását, a kedély nemes gyöngédségét s erre elég borzalmas példát nyújt a történelem, — de mégis, hogy lehet annyira megvesztegetni a belátást, hogy egy művelt nő és anya számot ne vessen azon erkölcsi kötelemekkel, melyek őt első sorban családjához, férjének vallásos, hazafias elveihez is kötik és kötelezik! Jót akar tenni egy nő, minél többet, minél odaadóbb hűséggel, mert minél műveltebb a szív, annál termékenyebb a jótéteményben, de hát első sorban nem családjunk iránt tartozunk-e jótékonyossággal?! S lehet-e jótékonyosságot gyakorolni a *távolabb levőkkel*, ha édes véreinkkel meglazítjuk a legbensőbb kötelekeket! A jótékonyoságnak alapvonása a részvét és gyöngédség . . . s, ha családjunk iránt nem vagyunk résztvevők és gyöngédek, sőt eshetőleg őket Istenhez tapadó érzelmeikben, hitsorsosaikhoz kötelező erkölcsi viszonyaikban sértjük meg egész kiméletlenül, szinte tüntető módon: hát ily tényekben hol találhatjuk a *tiszta látást* és *tiszta fennkölt érzést!*?*

Ha ezen erkölcsi elemi köteleket megfontoljuk, lehetetlen a legmélyebb sajnálattal el nem itélnünk azon lelkészt, ki *éppen ker. lelkési föladataival ellentétben*, azon békeség és szeretet ellen küzd, mely béke és szeretet megtestesülése, önfeláldozó örökösmeénye volt halálában is a Krisztus.

Krisztus vallásának papja — a Krisztus keresztje alatt gúnyolódók között! . . .

Szinte lehetetlen, . . . gonoszúl természetellenes! . . .

„Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővesszők! Nem teremhettek édes gyümölcsöt, csak ha én belém oltva, én bennem maradtok!! . . .“

Be örök igaz, be örök szép példázat ez! . . .

S éppen ezért, előttem ennek a nőegyleteskedésnek nem abban áll legnagyobb veszedelme, kárhóztos volta, hogy ezáltal sok tisz-

tességes család nyugalma, békéje megzavartatik! Ez is égetően fájdalmas. De sokkal nagyobb baj az, hogy éppen a műveltebb körökben a ker. vallásos elvek és fogalmak összezavartatnak s a Krisztus evangéliomának, *mint élő és éltető erőnek*, becse és hatékonysága lesz gyanussá s ekként azon isteni világosság, mely azért lövelt alá az égből, hogy az emberi sziveket igaz emberi életre képesítse, vezető legyen a földről az eszmény felé, *„Istennek hatalma minden hívőnek idvességére,“* — a szegények perselyévé sülyed!

Ez pedig a mi társadalmunk igen nagy veszedelme!

E felett gondolkodni érdemes is, hasznos is.

Erők egyesítése.

Zoványi Jenő bátor ember. Nyiltan megírta azt, amire titokban sokan gondoltunk, de nem mertük kimondani. Hogy a debreceni egyetem megvalósítása érdekében meg kell hozni minden áldozatot, még ha az esetleg többi főiskolánk rovására esnek is.

Merész a gondolat és érzékeny hurokat érintő. Azért nem is mertünk szólni sem róla. Am most már úgyis ki van mondva a nagy szó, — beszélhetünk felőle.

Hiszzen igaz, az volna érdekünk, hogy minél több nagy és erős főiskolánk legyen. Tudja mindenki jól, mily erő lakozik egy ily főiskolában. Mint rányomja az a maga bélyegét egész vidékére. Milyen hatalmas vára — s tán az emberi intézmények között mindennél hatalmasabb vára — minden főiskola a református magyarságnak a maga messze környezetében. Kivált a végeken, a más ajku és más vallású lakosokkal való érintkezési pontokon kellene ilyen bástyákat létesíteni s a meglévőket minél erősebben kiépíteni.

Ha pénzünk volna rá. Ha csak annyit adna édes magyar hazánk az ő Cordéliájának, amennyi egyetlen kath. főpapi javadalom. De erről ne ábrándozunk. Magunk erejéből pedig immár nem vagyunk képesek a nagy célt megvalósítani. Hatalmas, virágzó főiskolákkal minél több gócpontot képezni magunkra hagyva nem igen birunk. Hát ha a jobbat megvalósítani nem tudjuk, érzük be a jóval. Legalább legyen egy egyetemünk.

Mindegy akárhol. Csak legyen. Bár az bizonynyal kérdésen felül áll — hisz im a sárospataki kollégium kitűnő tanára is elismeri, — hogy a református egyetem székhelye más, mint Debrecen nem lehet. Azonban ha máshol több remény volna az egyetem eszméjének valóra váltására — tán fájna kissé, hogy nem úgy valósul az álom, amint mi álmodtuk, — ám azt mondanók: legyen ott, ahol lehet.

Az az egy egyetem sokkal nagyobb erősségünk volna nekünk, mint a — bármily fényes multu, bármily magas színvonalon álló, de az anyagiakkal többé-kevésbé küzdő s éppen ezért némileg lekötözött szárnyu több főiskola.

Látszat az csupán, hogy a Zoványi által fölvetett észme megvalósításával a hatalmas központ teljes kiépítése érdekében a külső erődítvényeket meggyöngyítendő. Ami elvész a réven, sokszorosan megkerül a vámon. Egy pár erődítvénynek egy pár

diszes tornyát lerombolnók, igaz, — de a tornyok köveiből sokszorososan megerősítőket nemcsak a központot, hanem az összes erődítvényeket is. Megerősítőket nevezetesen középiskoláinkat, amelyek akkor bizonynyal mindanyian erős református közszelleműtől lesznek áthatva, éppugy, mint akkor, amidőn még a debreceni, pataki, pápai kollegiumok volt theologusai lettek e gymnasiumok tanáraivá. Addig, míg a tanárképzést kezünkbe nem vesszük, hasztalan dicsekszünk középiskoláink nagy számával. Tisztelet a kivételeknek — sajnos, hogy immár kivételekről kell szólni — az állami tanárképzőből került tanároknál gyakran nem sok egyháziasságot s kivált autonómiánk iránt vajmi kevésérzetet lehet tapasztalni.

Ezzel a roppant előnnyel szemben valóban nem ér fel az a veszteség, hogy egy-két theologiai akadémiával kevesebbünk lenne. Sőt — eltekintve attól, hogy az egyetemen nem öt, de 8—10 tanszék lenne s így az egyes tudományok belterjesében volnának mivelhetőek — ennek is volna előnye. Az, hogy papjaink képzése egyöntetűbb volna. Nem eshetnék meg az, hogy volt kitűnő tanárára hivatkozva tanít az egyik olyat, mi a másiknak megbotráncolás. Mert *nem úgy* tanított az a kitűnő tanár s akkor könnyen kiderül az egyik tudatlansága, — vagy úgy tanított s akkor — tőle tanulva — a másik sem fog a tanításon megbotráncolni. A katolikusoknak lehet akárhány papnöveldejük. Azok mindegyikében ugyanazt kell tanítani. Mert a dogmák meg vannak állapítva merevül. Minálunk azonban ez nincsen így. Nálunk tere van az önálló kutatásnak. Egyik tanárnak más lehet a felfogása egyes kérdéseket illetőleg, mint a másiké. Van abban valamely visszasság, s rovására eshetik a hitnek is, hogy két külön iskola növendéke — ki még esküszik a mester szavára — ellentéteket lát a maga és a másik tanulmánya között. Ennyiben volna annak jó oldala is, ha amaz áldozat meghozatnék.

Ami a jogakadémiákat illeti, ezeknek sorsa a törvényes rendezés eldőltségéig nagyon bizonytalan. Feladnunk azokat, vagy azoknak bármelyikét, kényszerítő ok nélkül semmi esetre sem szabad. Fontos az, hogy világi embereinket, ügyeink majdani intézőit magunk neveljük. De ha az egyetem megvalósítása ily módon elérhető: ezt kényszerítő oknak lehet tekinteni. Ha pedig a törvényes rendezés olyan módon történne meg, amelyen a többi három református jogakadémia lassu sorvadásnak néz elébe — például ha olyan javaslat fogadtatnék el, aminőt egyik régebbi tervezet tartalmazott, hogy államvizsgáló bizottságok csak a kir. ítélő táblák területén szerveztessenek — nem szabad megvárni, míg amaz intézetek a lassu sorvadásban megemészítik vagyunkat, hanem oda kell adni azt mindenesetre az egyetem céljaira.

Ismétlem, merész a fölvetett gondolat és sok jogos érzékenységet érintő. De ilyen nagy kérdésben félre kell tenni még a legnemesebb érzékenységet is és szilárd következetességgel, vas akarattal kell haladni a nagy cél felé. *Vidéki.*

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

A rector értekezéssel foglalta el székét, az ily tanári székfoglalók közzül első felmaradt cím 1629-ből található.

Az anyagi forráshoz számítandó a városi tanácstól engedélyezett malom a diákok kenyérlisztje őrlésére, ilyen 1681-ben már kettő volt. Továbbá a jelesb végzett tanulók, tanár vagy lelkészjelöltek részére adatni szokott tanulmányi segélyek; a hitjavítás óta a 16. század végéig 30 tanuló látogatta innen a külföldi akadémiákat, ezeket hívták akadémiásoknak, 1582 óta névsor vétetett róluk s magukról kötelezvényt adtak a felvett segély hova fordításáról, említett évben 5 tanuló ment ki, egyikejük Gyulai János 1585-ben tanáru hivatott meg. Veresmarti Mihály debreceni diák (1592) írta a debreceni főbírónak és eskütteknek, hogy a főbb emberek ifjakat Németországba tanúságra szép költséggel „szép ezüst és sár arannyal“ küldöttek ki; — Megyesi Pálnak (1628) a városi tanács 200 aranyat, 100 tallért és 100 magyar frtot adott külföldi útjára. Egyes gazdagabb polgárok ily célra adakozók idézhetőek a 18-ik század közepéig.

A deákok *köztartására* (*-lumnium*) a város is nyújtott segélyeket és nyitott forrásokat p. o. 1592-ben a malmok jövedelmeinek, valamint az eltévedt marhák és magvaszakadt jószágok $\frac{1}{3}$ részét; a céhek is köteleztettek egyenkint évi meghatározott segéllyel járulni a diákok tápláltatásához; az ötvös céh 1598-iki szabálya a birságok $\frac{1}{8}$ részét a scholának számolja el. Ez a szokás századokon át fennmaradt; csak egy példa álljon itt 1741-ben 23 céh adománya e célra 275 frt. 78 krt. tett.

Ugyancsak a deákok és szegény tanulók tartására Debrecen lakosai minden évben a tanulók által őszszel felkerestettek házanként, szekerek kíséretében, hogy a termény és pénz adományokat beszedjék. Ez állandó évi jövedelem „őszi segély gyűjtés“ (vulgo „kápsálás“) fenn van ma is; csak 1712 óta mutatható ki az évi jövedelem; ha a legutóbbi 10 év átlagát 1650 koronát vesszük irányadóul, és ennek $\frac{1}{5}$ részét, a 16-ik századi évi bevétel 330 koronának felel meg. A város adta a sütő és főző házat is a Collégium melletti területen, (a mai egyházi épület terén volt.)

Volt könyvtár, mely nagyban gazdagodott kivált 1561. óta, magában Debrecenben megjelent tani, - buzgalmi, - énekes, - költői, - történeti, - és tudományos művekkel, nem számítva az átöröklött állományt. Sőt a könyvtárra adományok is tétettek, első fennmaradt nyom, 1592-ből való, mikor egy jötevő könyvtárát az iskolának hagyományozta, s azon felül könyvek vételére pénzt.

Nagy fontosságu tényező a könyvnyomdának megalapítása Méliusz Juhász Péter által, ki nem szünt meg szószéken, levelekben és felhívásokban mozgatni az elméket. Meg is alkotta 1561-ben; s ettől kezdve a század végéig az ország akkori magyar nyomdájában (100) száz könyv jelent meg. E nyomdát a város vette meg, mint városi nyomda máig is kezén van, a reformáció emléke az. Az iskola szolgálatában mérhetetlen szolgálatot tett 300 év alatt.

Anyagi forrás volt és marad az önkéntes adományok és hagyományok kiapadhatatlan kincstára. Debrecen tekintélyes családjából született polgárnő Szücs Jánosné nyitja meg (ez legalább az első fennmaradt adat) az adakozók sorozatát, ő a tanulók segítésére 25 frtot adott 1576-ban.

b) *Fejlődési, vagy hanyatlási időpontok, korsszak alkotó évek és események.*

1. Méliusz Juhász Péter 1558. Debrecenbe jövele lelkészül. (1561—1572. superintendens.) Az ő

lankadatlan szószéki, irodalmi, zsinati működése és vas jelleme tette Debrecenre a magyar kálvinizmus anyavárosává (az egykoru adat szerint is „világosító lámpássá,“) az iskolát is emelte, rendezte. Megalkotta a mai tiszántuli ref. egyházkerületet, az első egyházi törvénykönyvet, az első debreceni nemzeti zsinaton (1567); eldöntötte a kálvinizmus diadalát az unitarizmus felett; a szellemi tápot szolgáltatva, nemcsak az olvasó közönségnek, hanem a tanintézetnek tankönyv írással is.

2. Az 1588-ik év fontos. Ekkor lett a vittenbergi egyetem törvényei nyomán (ujabb kiadása megjelent 1586.) a debreceni iskola részben és lényegben máig is fenálló iskolai törvény-könyve megalkotva, és az iskola felsőbb akadémiai szakra fejlesztve. Ekkor kezdődik a felsőbb tanulók anyakönyve vezetni, az eredeti aláírási névtár, mint legrégebb emlékmű maradvány máig is megvan, a legbecsesebb emléktárgy „Catalogus omnium Scholae Debrecinae Civium, legibus eiusdem ab anno Domini 1588. subscriptorum.“ A tanárkar gondoskodott az 1705. évi német dúlás után, hogy a Catalogus 2-ik példánya is másolat útján megőriztessék, e szép másolati példány, képpel ellátott címlappal, melyen a Collégium régi pecsétje is le van rajzolva minden körirat nélkül, a Collégium levéltárában van, az eredeti az anyakönyvtárban. Nemcsak a rectorok, hanem a collaboratorok és seniorok neveit is itt találhatjuk fel 1588-tól, s ez anyakönyv folytatatik ma is más kötetekben. Az első nagy deák, a ki s. tanító is volt Johannes Noghéri, vagyis az újabb kutatás nyomán Nyögéri János volt.

3. A bécsi béke után országosabb jelentősége kezdődik, a mitől fogva Erdély nemzeti fejedelmei megkezdik alapítványaikkal gazdagítani és pártolni a főiskolát p. o. Boeszkai 1607; Báthori Gábor 1609; Bethlen Gábor 1614; Apafi Mihály 1667. Nyomban követi a deákok nagyobb túdulása ide, míg a 17-ik század első évtizedében (tekintve a hábornok időköt) 159, a második évtizedben 261, a 3-ikban 334 új tanuló iratkozott be az Akadémiára.

4. 1636. évben I. Rákóczy György fejedelem a főiskolában a 2-ik tanszéket állította fel, elvállalván az évi fizetés teljesítését; Hiripi István 1636. dec. 31-én foglalta el tanszékét; a város adta a 2-ik tanári lakást természetben. A Rákóczy-ház bukása után (1658) e tanszék fentartása a városra nehezült, fenn is tartotta.

5. Az első fenmaradt új Iskolai Törvény hozatali éve 1657. A deákok több izbeli forrongásai és a város tisztviselői és polgárai ellen elkövetett erőszakos támadások szükségessé tették a fenálló iskolai törvények javítását, újra öntését, főleg a városi tanács kívánságára a jogviszony szabályozását a deákok tanáraik, a lelkészek és debreceni patronusaik iránt. A legtekintélyesebb szakértő férfiak Tornai István püspök, debreceni lelkész, Nógrádi Mátyás szintén debreceni lelkész és Komáromi Csipkés György debreceni tanár, mint az egyházkerület megbízottai készítették 1657-ben a 2-ik teljesebb iskolai törvényt „Leges Scholae Debrecinae de studiis, moribus, officiisque scholarium“ cím alatt. Forrásai voltak a szövegben hivatkozni is azokra a) a vittenbergi 1571-iki; b) a leges antiquae Scholae Debrecinae (1588) c) a s.-pataki törvények. Ez újabb törvény felszázadig nyugodtságot idézett elő a tényezők közt. Fenmaradt egy szép írott példánya Komáromi saját kezével, a Collégium levéltárában.

6. A váradai Collegiumnak a török foglalás miatti ott megszűnése után, a deákság tanárja vezetése alatt Debrecenbe szállítottatott át 1660-ban, e collegium beleolvadt a Debrecenibe s itt kezdődik „Collegium“ nevezete is. A váradai Collegium vezető tanára Mártonfalvi György 3-ik tanszékét Apafi Mihály fejedelem 3000 mázsa kősó alapítványával biztosította. A nagyérdemű tanárnak a fejedelem által adott alap fizetését a város pótolta még 90 frt. készpénzzel, tíz cseber borral, 5 köböl búzával, 5 szekér fával, egy verő disznóval évenként. Mivel ekkor már a tanárok lakáson kívül fát, búzát, bort, életet is kaptak fizetési kiegészítésül, a tanári javadalom emelkedett. Országos főiskolai jellege itt kezdődik, 3 rendes tanárral, mutatja a deákok számának nagy mérvű emelkedése is, Mártonfalvi alatti első évtized alatt (1660—1669) 1016 új deák iratkozott be a Collegiumba, a következő évtizedben pedig 1117.

7. Új tanszék, új törvény 1704-ben. A II. Rákóczy Ferencz féle nagy nemzeti mozgalom kezdetén a Collegium ügye is külsőleg fellendült, Debrecen városi hatósága ekkor tündököltette ősi erényét és hatalmát, mint a Collégium első rangú jöltevője, fentartó oszlopa és kormányzója. Elpusztulván a hazában a ref. főiskolák, feles számmal gyűlt ide a deákság, a főbíró Dobozsi István hatására 4-ik tanszéket alapított a város s meghívta reá az akadémiaikról haza érkező Kecskeméthy Györgyöt. A tanári készpénz fizetést emelte 1714-ben 220 frtra; 1726-ban 240 frtra; 1732-ben 333 frtra és 20 krajcár azaz 400 magyar frtra; ezen felül a természetbeliek. Együttal 4-ik tanári lakás is szerzetett. A négy tanári ház az egyház kezére ment át s máig is megvan oly minőségben.

A Komáromi-féle 2-ik iskolai törvény „Leges Collegii“ címen újjá alakítva, bővítve, a városi tanács által ünnepélyesen megerősítette 1704. augusztus 12-én kiadatott. Ez a harmadik törvény. (nyomatásban első) érvényben volt 1792-ig. Megvan a Collegium levéltárában.

8. A Collegium tanügyi belső fellendülése 1738-tól fogva Maróthy György debreceni születésű tanár hatására; ő készítette „Opinio és Idea“ címen az iskolai tanításban a reformokat. Korszakalkotó újítása volt a magyar nyelvi olvasás és írás gyakorlásának, levélírásnak, számánításnak bevitelére az osztályokba (hires számtana 1743). Tankönyveket hozott be; földgömböt a geográfia tanításának szemléltetésére.

9. Az 5-ik tanszék felállítása 1798-ban. Elválasztatván a mértani tanszéktől az önállóvá tett philosophiai tanszék, erre meghivatott Lengyel József tanárul; ez időtől fogva a bölcsezetnek külön tanszéke van a Collegium akadémiai részében ma is. Ez újítás főtenyezője a debreceni Collegium nagy tevékenységű helyi gondnoka, a debreceni egyháznak is főgondnoka. Domokos Lajos volt, a kinek indítványára mondta ki az egyházkerület 1795. (április 25-iki) határozatában, hogy ezután „minden tudomány magyarul taníttassék,“ mert ezt kívánja a „művelődés érdeke, a tanítás sikere, és az ország törvénye.“ Az első magyar közvizsga 1799. (április 18—22.) meg is tartatott számos érdeklődők jelenlétében. A nemzeti nyelv megzendülése a 18. század alkonyán a nemzeti ébredés hajnalát képezi, oly nagy iskolában, melyben 400 akadémiai, 1351 gymnasiumi és 700 elemi tanuló táborozott! Ugyanez

A többi új ének.

Zsoltárok. A zsoltárok, ha szinte egyes versek s kifejezések átvétettek is a ma használatban levő zsoltárokból, oly nagymérvű átdolgozáson, átalakításon s változtatásokon ment át, hogy azok Szent Molnár Albert zsoltárainak többé nem mondhatók. Különösen áll ez a más dallamra átírt zsoltárokra, melyek eddig vagy ritkán, vagy éppen nem énekeltek, nevezetesen az 1, 7, 9, 17, 22, 27, 29, 31, 37, 39, 41, 51, 63, 69, 71, 91, 100, 104, 108, 112, 125, 126, 130, 136, 141. zsoltárok. Valahány ének, mind megannyi nyereség! Közöttük igen szép átdolgozásuk a 7, 9, 17, 27, 29, 63, 69, 104, 130 zsoltárok. A saját dallamaikra teljesen átdolgozott zsoltárok közül igen szépek az 50, 77, 79, 80, 81, 118, 137, 148. zsoltárok. A több s kevesebb változtatásokkal megújult zsoltárok közül kiválóak a 19, 23, 30, 38, 42, 46, 62, 65, 66, 69, 72, 84, 102, 146. zsoltárok.

Általában a revízióval az énekeskönyv zsoltári része igen sokat nyert. Minden közkedveltségű zsoltár felvételét; több eddig nem énekelte zsoltár ismert dallamra iratván át, használhatóvá tétetett. A keresztyén érületet sértő kifejezések, idegen történelmi vonatkozások, a keresztyén istenfogalommal s világnézettel ellentétben álló anakronizmusok elhagyatván, a zsoltárok keresztyén zsoltárok lettek s, mint ilyenek, Jézus hívei által hasonlíthatlanul nagyobb lelki haszonnal énekelhetők, mint Sz. Molnár Albertnek különben tiszteletreméltó verses fordításai. Az érték nélküli versek elhagyatván, a versszakok és verssorok befejezettsége s kerekdedtsége csaknem mindenütt érvényesülvén, a simább, gördülékenyebb, költőibb, a más izlésnek s használatnak inkább megfelelő nyelvezet mellett az egyes zsoltárok többé nem mint szakadozott s zavaros költői művek, hanem — bár rövidített s összevont alakban — mint egyöntetű, egységes s javarészen magas színvonalon álló költői alkotások s keresztyén himnuszok állanak előttünk.

Még most is gyakori azokban a gondolatismétlés; sűrűn találkozunk azokban ritmikai hibákkal; kifejezései és szavai a mai nyelvhasználattól sok helyen eltérők; némely helyen a himnuszszerű költői lendület az emelkedés és tanköltészet színvonalára száll alá: de mindezen hiányai s fogyatkozásai mellett is fentebb elősorolt előnyeinek fogva szent hivatásuknak a régi zsoltároknál jobban megfelelnek s teljes megnyugvással adhatók át a közhasználatnak.

Tekintve a sok nehézséget, a sok oldalról feltörekvő s érvényesülni akaró ellentétes nézeteket, mi a zsoltárokra nézve az énekügyi bizottság feladatát sikerrel megoldottnak tartjuk.

Dicséretetek. A magyarországi és erdélyi dicséretetek közül átvett énekek oly nagy mérvű átdolgozáson s változtatásokon nem mentek át, mint a zsoltárok. Természetes; mert hiszen ezek református keresztyén énekeknek irattak s az időben is közelebb állanak hozzánk. Legnagyobb változást mutatnak itt is a más dallamra átírt énekek, mint a 44, 53, 72, 105, 131, 185 és 221. dicséretetek. Szintén nagy változással, sőt teljes átdolgozással jöttek át a 8, 17, 49, 50, 59, 61, 68, 80, 90, 112, 137, 140, 144, 146, 159, 161, 162, 176, 179, 201, 202, 218, 219, 221, 235-ik dicséretetek. Változatlanul, vagy igen kevés változással jöttek át a kezdő éneken kívül a 11, 19, 22, 30, 31, 37, 40, 43, 45, 51, 54, 66, 67, 70, 75, 76, 77, 85, 87, 89, 91, 93, 116, 130, 141, 142, 147, 149, 151, 155, 158, 164, 168, 236-ik dicséretetek. Kiváló

szépségű átdolgozások az erdélyi énekeskönyvből a 103, 248, 293, 330 szám alattiak.

Es most következzenek, hogy az egyes változtatásokra s átalakításokra rámutassunk s azokat bírálat alá vegyük. Mi ezt nem tesszük. Mi csekély értékű, gyakran a különböző egyéni izlés körébe tartozó vagy éppen szórszálhasgató kérdések vitatását az énekügyi jól felfogott érdekével megegyezőnek nem tartván, az egyes változtatások helyes vagy helytelen voltának minden haszon nélkül való, csak időpazarló tárgyalásába nem bocsátkozunk. Azt a kérdést sem vetjük fel, ha vajjon a radikális, vagy konzervatív iránynak hódolt-e inkább az énekügyi bizottság a régi dicséretetek átdolgozásánál, vagy talán sikerült a két ellentétes irányt kiegyenlíteni. Mi egyszerűen csak annak megállapítására szorítunk, hogy úgy a magyarországi, mint az erdélyi dicséretetek ezen újabb, ritmikusabb, tömörebb, himnuszszerű alakjokban a régieknél sokkal értékesebbek s a vallásos érzés és buzgóság felkeltésére s ébrentartására sokkal alkalmasabbak.

Csak egyet fájlaltunk. A katechizmusi énekek tömeges kihagyását. Az 58 katechizmusi ének közül csak 20 ének vétetett fel (165, 166, 167, 168, 171, 172, 185, 186, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 260, 262, 274 sorszámmal) alá s egy vers a 151 szám alá.) Kihagyatott 38, köztük több használt s közkedveltségű ének. Csak akkor nyugodtunk meg valamennyire, midőn a gondos átnézés után arról győződünk meg, hogy a református hit- és erkölcsre tartozó főbb igazságok az új énekeskönyvben részint érintve, vagy általánosságban kifejezve, részint kidomborítva mégis feltalálhatók. Megnyugvásunk azonban nem teljes. A mai időben a református öntudat hanyatlóban van, a minek egyik oka az, hogy a református hitigazságok nemhogy erős gyökeret tudnának hajtani a nép meggyőződésében, hanem lassú sorvadással kezdenek onnan kihalni. Vajjon mivel lehetne hittételeinket a közismeretben és meggyőződésben inkább meggyökereztetni s a puritán erkölcsökre vonatkozó igazságokat inkább fenn tartani, mint azokat tömören, világosan kifejező szép énekversek által, melyek a nép lelkébe bevésődbe, megvívhatlan védbástyául szolgálóak a más egyházba, s szektákba csalogató kísértések ellen. És, ha végül óhajtasaink közzé nem soroztuk itt azt, hogy új énekeskönyvünkbe a katechizmusi énekek külön cím alatt teljes számmal felvétessenek, ez csak azért van, mert énekeskönyvünk megalkotását s kiadását több időt és fáradságot igénylő munkával késleltetni nem akarjuk. De, ha a Nagytiszteletű és Nagyságos Egyházmegyei Közgyűlés a katechizmusi énekekre nézve más értelemben határozna, mi azon határozathoz készséggel csatlakozunk.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

Egyházkerületünk népiskoláinak állapota az 1900/1-ik iskolai évben.

(Folyt. és vége.)

A könyvtárak állapota nagyon kezdetleges legtöbb helyen. Egyházkerületünk összes iskoláiban 32,392 db. könyv van, miből kitünik, hogy az egy-

egy iskolára eső átlag 30 könyv. Az összesnek becsértéke 42,938 korona, miből egy-egy iskolára átlag 40 korona jut. Ha még ehhez hozzá vesszük azt a köztudomású tényét, hogy minden könyvtárban vannak részben elavult könyvek, részben pedig olyanok, melyek csak a számot szaporítják, de sem a szak-képzés, sem az általános műveltség szempontjából nem bírnak jelentőséggel, akkor még indokoltabbnak tarthatjuk azt az állítást, hogy könyvtáraink nagyon kezdetlegesek. Különben az egyes egyházmegyék könyvtárainak állapota következő: a békésbányai egyházmegye iskoláiban van 5272 drb. könyv 6902 korona értékben, a beregiben 1683 drb. 1392 korona értékben, a bihariban 1751 drb. könyv 1616 k. értékben, a debreceniben 4626 drb. 5342 k. értékben, az érmellékiben 943 drb. 793 k. értékben, a felsőszabolcsiban 3917 drb. 3848 k. értékben, a hevesnagykunságiban 8742 drb. 15,644 k. értékben, a máramarosugocsaiban 585 drb. 577 k. értékben, a nagybányaiban 1041 drb. 1632 k. értékben, a nagykárolyiban 140 drb. 268 k. értékben, a nagyszalontaiban 1853 drb. 2612 k. értékben, a szathmáriban 1839 drb. 2412 k. értékben.

A gyarapításra csekély összeg fordítatik évenként. Ugyanis az összes könyvtárakra fordítanak az egész egyházkerületben 2236 koronát, vagyis egy-egy iskolára átlag 20 korona jut. Legnagyobb összeggel gyarapítják a hevesnagykunsági egyházmegyében, hol évenként 721 koronát költenek ezen célra, és a debreceni egyházmegyében, hol évi 526 koronával gyarapítják. Legkisebb összeget fordítanak a könyvtárakra a máramarosugocsaiban egyházmegyében, hol csak 7 koronát, továbbá az érmellékiben, hol 37 koronát és a beregiben, hol 41 koronát költenek e célra évenként.

Szemléltető eszközök és egyéb taneszközöket tekintve, ha az egyes iskolák közt elosztjuk az összes taneszközök számát, egy iskolára kevés jut. Ugyanis az egész egyházkerületben 8639 drb. szemléltető eszköz van, a mennyiségtanhoz tartozik 3027 drb. a történelemhez 460, földrajzhoz 3348, a természetrajzhoz 8987 drb., természettanhoz 2323 drb., az énekléshez 242, szabadkézi rajzhoz 1900, kézimunkához 138, házi iparhoz 12, kertészethez 264, testgyakorlathoz 424 drb. Vagyis összesen 28,364 tan- és szemléltető eszköz lévén egész egyházkerületünkben, egy tanítóra csak 23—24 taneszköz jut.

A taneszközök becsértéke is aránylag kevés. Az összes taneszközök becsértéke a békésbányai egyházmegyében 16,299 korona, a beregiben 3328, a bihariban 3356, a debreceniben 16,861, az érmellékiben 3109, a felsőszabolcsiban 9749, a hevesnagykunságiban 9794, a máramarosugocsaiban 2566, a nagybányaiban 2627, a nagykárolyiban 1967, a nagyszalontaiban 6590, a szathmáriban 6179 korona. Egész egyházkerületünkben tehát az összes tan- és szemléltető eszközök becsértéke 82,365 korona. A miből az egy tanítóra jutó átlag 72 korona. Napjainkban, a mikor az egész világon arra törekednek a tanférfiak, hogy a tanulás főeszköze a szemléltetés legyen és ne tankönyvek szolgáljanak minden tantárgy tanításánál a legelső rangú segédeszközül, ez a kimutatás éppen nem megnyugtató. Éppen ezért, ha azt látjuk, hogy a tanítók átlag 72 korona becsértékkal bíró taneszközzel kénytelenek beérni, indokoltnak kell tartanunk annak a hangsúlyozását, hogy a tan- és szemléltető eszközök legtöbb helyen

igen fogyatékosak lévén, azok minden iskolában gondosan gyarapítandók. Mint követésre méltó példát felemlítem, hogy a debreceni egyházmegye tanügyi bizottsága legközelebb tartott gyűlésén azon meggyőződéstől vezettetvén, hogy a taneszközöknek tömeges beszerzésére kevés egyház lévén képes, kívánatos, hogy minden egyház valamely minimalis összeget minden évben fordítson taneszközök beszerzésére, az egyes egyházaknak figyelmébe ajánlotta, hogy minden évben gyarapítsák, ha kevéssel is a taneszközöket. Így lassan ugyan, de biztosan gyarapodnak a taneszközök, s egy évtizeden keresztül már a legfogyatékosabb felszerelés is tűrhetővé válik.

Iskolai épületeink a kívánalmaknak nem felelnek meg egészen. Van összesen 883 iskolai épület egyházkerületünkben. Ezekben van 1282 tanterem, melyek közül az állapotot tekintve törvényszerű 679, kielégítő 246, tűrhető 142, rossz 58 tanterem. Vagyis iskolai tentermeinknek csak fele az, mely a törvényszerű kívánalmaknak megfelel. Kár, hogy az országos átlaggal nem tudjuk összehasonlítani, mert a miniszter kimutatásában erről nincs szó. Egyet azonban bizonyosra vehetünk. Azt nevezetesen, hogy a nagyobb anyagi eszközökkel rendelkező községi és állami iskolák tantermei törvényszerűség szempontjából, a mi iskoláink tantermeinek magasan fölötte állanak. Hiába, az iskolázás egyéb költségei is elég nagy súlylyal nehezdednek egyházainkra, s a hívek minden más felekezett felett megvannak terhelve a tanügy fejlesztésének nehéz munkájával, nem csodálkozhatunk tehát rajta, hogy ha egyházaink inkább a tantermeknek okvetlenül szükséges szaporítására fektetnek nagyobb súlyt, mint a fogyatékos állapotban levő tantermeknek ujakkal való helyettesítésére. Az iskolai épületeknek teljesen kifogástalan állapotba való helyezése nem is történhetik meg egyházaink anyagi áldozatainak igénybevételével, éppen ezért az államkormányának legalább az épületek emelésében segítségére kellene jönni a felekezettnek, úgy is elég terhet hordoz a református hívő az iskola fentartással is.

Tantermeink butorzatáról szolgáljanak felvilágosításul a következő adatok: az iskolai butorok darabszáma a békésbányai egyházmegyében 56,485, beregiben 6802, a bihariban 6544, a debreceniben 55061, az érmellékiben 12,207, a felsőszabolcsiban 23,782, a hevesnagykunságiban 36,871, a máramarosugocsaiban 5446, a nagybányaiban 6120, a nagykárolyiban 898, a nagyszalontaiban 19,673, a szathmáriban 19,526. Egész egyházkerületünkben a butorok darabszáma 222,713, a mi azt jelenti, hogy egy-egy tanteremre 170 drb. butor esik. Az összes butorok becsértéke 251,497 korona, a miből egy-egy tanteremre 190 korona esik. Hogy átlag egy-egy tanteremnek egész butorzatát 190 koronából milyen fogyatékosan lehet kiállítani, elképzelhető.

A faiskolák területe az egyes egyházmegyékben négyyszög méterekben a következő: békésbányai 31,665, beregi 45,625, bihari 28,673, debreceni 43,089, érmelléki 21, felsőszabolcsi 14,405, hevesnagykunsági 142,978, máramarosugocsaiban 8217, nagybányai 25,406, nagykárolyi 13,472, nagyszalontai 22,982, szathmári 95,130, összesen 171,663 négyyszög méter. Ebből a kimutatásból kitűnik, hogy egyes egyházmegyék közt nagy különbség van, s a faiskolákat egyes vidékek nagy gondban részesítik, míg másutt

feltűnően kevés gondot fordítanak rá, a miben különben a helyi viszonyoknak van nagy részök. A kiadás az egész egyházkerület faiskoláira 1731 korona, bevétel 2155 korona volt, a mi elég gyér keendőőség mellett bizonyít.

A testgyakorló terek is elég szűken vannak kimérve, a mennyiben az egyházkerületben 51,717 négyszög méterre rug az ily célra kijelölt terület, a mi azt jelenti, hogy átlag egy tanteremre 50 négyszög méter sem jut. Az egyes egyházmegyék közt különben következőleg oszlik el: a békésbányai egyházmegyében az egész testgyakorló terület 366 négyszögméter, a beregiben 1250, a bihariban 1228, a debreceniben 4680, az érmellékiben 3, a felsőszabolcsiban 8354, a hevesnagyunságiban 25,142, a máramarosugocsaiban 1160, a nagybányaiban 1679, a nagykárolyiban 650, nagyszalontaiban 1149, a szathmáriban 2356 négyszögméter.

Ezeknek a jókarban tartására alig fordítanak valamit. Nehány egyházmegyében áldoznak reá csakis néhány koronát, és pedig a bihariban 10 koronát, a felsőszabolcsiban 20 koronát, a nagyszalontaiban 10 koronát, vagyis az egész egyházkerületben összesen 40 koronát. A mai szellemi áramlattal szemben, mely az összes iskolákban nagy súlyt igyekszik fektetni a testi nevelésre, feltűnően elhanyagoltatnak a testgyakorló terek mindenütt. Igaz, hogy azt mondják némelyek, hogy a falusi gyermeknek testgyakorlás nem szükséges, de ezzel szemben meg kell jegyeznünk, hogy a testgyakorlásnak a testedzésen kívül más jelentősége is van, a test erőinek a fejlesztése és a szabályozott mozgás a lelkiéletre is hatással van.

Az iskoláztatás költségei nagy hullámzást mutatnak az egyes egyházmegyék közt, ha az iskola fentartás költségeit a tanteremek számával összevetjük. Az eredmény következő: a békésbányai egyházmegye 385,347 koronát költ évenként iskoláira, az egy-egy tanteremre jutó átlag 2070 korona. A beregi egyházmegyében 55,972 korona összes kiadásból egy tanteremre jut 835 korona, a bihariban 49,021 koronából egy tanteremre 790 korona, a debreceniben 230,843 koronából 1540 korona, az érmellékiben 67,116 koronából 1049 korona, a felsőszabolcsiban 129,154 koronából 1076 korona, a hevesnagyunságiban 254,080 koronából 1689 k., a máramarosugocsaiban 20,352 koronából 617 k., a nagybányaiban 45,040 koronából 958 k., a nagykárolyiban 20,988 koronából 411 k., a nagyszalontaiban 126,300 koronából 1226 k., a szathmáriban 126,738 koronából 1195 k. Miután eme kimutatásban az egyházmegyék közt 400 koronától 1700 koronáig terjedő nagy különbség van, valószínű, hogy eme kimutatások nem egységes alapon készülnek.

Az egész egyházkerület népiskoláira fordított évi költség végösszege 1.474,951 korona, a mi azt jelentené, hogy az egy-egy tanterem fentartására a tanító fizetésével együtt fordított összeg 1289 korona volna átlagban kifejezve.

Ha ezt az országos átlaggal összehasonlítjuk, a következő képet nyerjük. A magyarországi összes népiskolák fentartási költsége 5.931,396 korona, miből egy-egy tanterem minden oldalu kiadásaira 1700 korona jut, vagyis ez azt jelentené, hogy a mi népiskoláink fentartására fordított összeg tanteremenként átlag kevesebb az országos átlagnál 311 koronával. Megjegyzem még, hogy az összes magyarországi

népiskolák fentartására fordított fenti összegből személyi kiadás 4.587,402 korona. Ebből átlag egy-egy tanítóra mint fizetés 1580 korona jut.

Ezzel a statisztikai adatok feldolgozásának végére jutottam. A mi az ezek alapján nyerhető összbemomást illeti, feltűnik, hogy a statisztikai adatok nem egyenlő pontossággal készülnek, s nem egyenlő elvi alapokon állítatnak össze, ha tehát a kép egyik vagy másik oldala hamis, vagy a valóságtól nagy eltéréseket mutat, ez a statisztikai kimutatások minden rangú készítőit egyöntetű eljárásra kell, hogy ösztönözze.

Ha a kép, melyet eme statisztikai adatok mutatnak, a valóságot megközelíti, akkor meg ez a körülmény arra ösztönözzön bennünket, hogy iskoláink színvonalának emelésére, melyek több tekintetben az országos átlag mögött elmaradnak, minden tőlünk telhetőt elkövessünk. mert illő és kívánatos, hogy szép multtal bíró iskoláinknak ugy jelene, mint jövője méltó legyen a protestáns népoktatás multjához.

Dr. Barcsa János.

IRODALOM.

A hit temploma. (Uj Folyam.) I. kötet. Egyházi beszédek. Részben Spurgeon, Decoppet, Talmage után írta *Könyves Tóth Kálmán*. Budapest, 1904. Kiadja: Kókai Lajos. Ara: 3 korona. Könyves Tóth Kálmán, a debreceni ev. ref. egyház kiváló nevű lelkesze új babér leveleket fűz eddigi, bámulatosan nagy irodalmi működésének koszorujához. A „Hit temploma” című szép művének, magyar evangélikus reformált egyházunk díszűl szolgáló e szép prédikációs gyűjteménynek új folyamát kezdi meg a fáradhatatlan szerző a most kezünk alatt levő kötettel, s ez új folyamat Isten segítségével hat kötetre tervezi. Segítse őt a jó Isten, hogy nemes szándékát megvalósítani tudja, s hogy ezen új folyamok kiadása után még új és új műveket bocsáthasson Isten dicsőségére, saját tisztelt neve emelésére közönségünk elé.

E kezünk alatti fűzetben 23 egyházi beszéd van: 2 adventi, 1 óévi, 2 farsangi, 1 böjti, 1 nagypénteki, 1 husvéti, 1 tavaszi, 3 nyári, 5 őszi, 2 iskolai, 1 téli, 1 munka idején való és 2 közönséges. E beszédeket a szerző részint maga írta, részint idegen szerzők (Spurgeon, Talmage, Decoppet) után szabadon dolgozta át. Ez átdolgozás — megjegyezhetjük — anynyira szabad, hogy, a mint azt már a t. szerző más ilyenmű műveinél is mondtuk, az eredeti író e beszédekben aligha ismerne saját lelke alkotásaira. De a tartalomjegyzékben határozottan hibásan jelzi a szerző a beszédek eredeti szerzőit, mert K. T. K.-t jelzi szerzőnek a jegyzékben ott, hol a beszédek alján a fentnevezett angol, amerikai, vagy francia írók valamelyikét vallja szerzőnek, ha szinte tőlük tán csak a pusztá felosztást vette is át. (L. a 3, 4, 5, 9, 14, 15, 19, 20, 21. sz. alatti beszédeket.)

De ez a külsőség a mű értékén mitsem változtat, valamint az sem, hogy egy Könyves Tóth Kálmánnak már saját homélikája lévén, egyik-másik beszéd, vagy egymással összefüggő beszédek dispositionális beosztása ellen szorosan tudományos homélikai szempontból esetleg kifogásokat is emelhetnénk.

A fő az, hogy szerző kimeríthetetlenül gazdag bibliaismerettel, pehelykönnyű tollal, mélységesen tiszta keresztyén szellemben, tanulmányozásra méltó jó egyházi beszédeket dob a könyvben elének a homélitikai piacra.

Tisztelettel üdvözljük őt, s nehezen várjuk e szép munka folytatólagos köteteit. *Csiky Lajos.*

KÜLFÖLD.

Második Illés, a Szabadító.

Egy amerikai humbug-próféta működése.

Irta: *Kuthy Zoltán* newyorki ref. lelkész.

Mostanáig mintegy százötven, — egyházi tan, szertartás és kormányzat tekintetében egymástól lényegesen különböző vallásfelekezetnek van számot tevő hívő serege az északamerikai Egyesült Államokban. A százötvenegyedik nevű Kacziány Géza prédikátort, az extra módon minősített lelkész atyánkfíát vallja a megteremtőjének, a ki a magyarországi református és az amerikai presbyteriánus egyházból „megesínálta” a „ref. presb.” nevezetet. A szemenszedett furcsaságokban azonban még a mi Kacziány nagymesterünket is felülmulta egy másik proféta, a kinek a neve John Alexander Dowie.

John Alexander Dowie hitvallása sokkal egyszerűbb és sokkal könnyebben érthető, mint Dowie, az ember maga. A dowieismusból, határozottan szólva, nincs semmi újdonság s könnyen napirendre térhetnénk felette. De nem oly könnyen az alapító felett.

A betegséget gyógyítani, a bűnt levételnek csak imádsággal lehet: ez a Dowie vallásának a piece de resistance-a kiemelkedő pontja. A betegség ördögét azonban az imádság ereje csak abból az emberből üzi ki, a kinek hite van. A mely betegségnél az imádság egyáltalában nem használ, ott a proféta azt mondja, hogy nincs a betegnek elegendő hite.

E fantasztikus hitnek a bámulatos terjedése s magának Dowie-nak az egész karrierje illusztrálásául szolgál annak a ténynek, hogy ha bárki valami újat akar manapság feltalálni, azt ne a nap alatt, hanem a nap fölött kutassa.

Dowie II. Illésnek, a szabadítóknak, a Zion keresztyén egyház főfelügyelőjének nevezi magát. A Biblia Illés profétájától sokban különbözik, mert míg amazt a hollók táplálták, addig emez sokszoros milliómos. Dowie alapította a vallást, a vallás pedig alapította a millióit.

Ez az ember valóságos pénzügyi géniusz és bámulatos hatalma van az emberek fölött. Azok, kik ismerik, mondják, hogy kora ifjúságától kezdve vizíói voltak, vallásos hisztériában szenvedett és abban a meggyőződésben élt, hogy ő az a proféta, a kirel már Malakiás is jövendölt. Ezen az inspiráción alapszik az ő egész hite és mérhetetlen üzleti szerencséje. Profétai szereplését azzal kezdte, hogy rátette a kezeit feleségének a fejére, imádkozott s meggyógyította a fejfájását. Azután folytatta a kézrátételt mindenkire és mindenfelé. Mikor feleségén kívül másokat is meggyógyított, hozzákezdett a „mennyei gyógyító társulat” megalakításához, amely később „nemzetközi mennyei gyógyító társulattá” nőtte ki magát. élén Dowieval, mint elnökkel. Majd

egy nagy központi gyógyító intézetet alapított Londonban, hogy innen terjeszsze a hitet a világ minden részébe. A skóciai Edinburgból, a hol született, Amerikába jött és működését előbb San Franciscóban, később Chicagóban kezdte meg. Jóllehet soha és sehol nem vették komolyan mégis képes volt saját kis egyházi államot alapítani Chicagótól északra 37 mértföldnyire, tiz négyzet mértföldnyi területen, Zion City fővárossal, a hol ő a főfelügyelője mindennek, a mi a szellemi és anyagi boldogulását előmozdítja. Lakosok is csak olyanok lehetnek itt, kik az ő tanait követik.

Korlátlanul uralkodik itt tizezer ember fölött. Templomok, iskolák, bankok, házak, boltok, gyárak, szállodák és maga a föld, mind az egész város, — az ő nevének áll; tiz templomnak a főpapja, két ujságnak a tulajdonosa, Zion városának és egyházának a korlátlan hatalmu feje. Vagyona meghaladja a kétszáz millió koronát, mert az a legnevezetesebb, hogy a Zion egyház és Zion város összes vagyona — Dowie nevének áll. Vallás és üzlet, üzlet és vallás egy és elválaszthatatlan Dowie egyházában és városában. Sőt II. Illés valláserkölesi tanaiban az üzleti elv a fő, nem pedig a vallás. Zion City városát a semmiből teremtette. Azaz, hogy ő neki nem volt egy garasa sem. De volt a jámbor hiveknek, a kiknek ő nemcsak főpapja, hanem polgármestere, rendőrfőnöke, bankelnöke és gyáraiknak igazgatója. Mert két gyára is van Zion Citynek. Az egyik csipkegyár, 400 munkással; a másik téglagyár, mely 100 emberrel dolgozik. Itt állítják elő az összes Zion épületekre szükséges téglát. Nyomdájában 100 ember dolgozik s itt nyomják az idvezülés lapjait. Zion Cityben ezer lakóház van, mely között a legértékesebb a proféta nyári lakása, a Michigan tóra építve, mely félmillió koronába került. A Zion bankba minden hívőnek kötelessége minden pénzét elhelyezni s mint mindennek, úgy ennek az intézetnek is ő a korlátlan főembere. Zion City tehát kétségkívül „szent város,” elzárva az ellenséges és skeptikus világtól; egy új Róma s benne az egyház fejének a háza — egy új Vatikán.

Hiveinek a száma, kik szétszórtan vannak a világ egyéb részeiben is, meghaladja a kétszázezretet. Ezek mindegyike jövedelmének egy tizedét a profétának adja.

* * *

Ezelőtt egy hónappal tett világhírre szert az önmaga kinevezte proféta, a mikor a Jehova parancsára saját városából, Zion Cityből utra kelt 3500 hívővel New-Yorkba, hogy eszméinek meghódítsa először New-Yorkot, melyet a sátán várának tart, azután az Egyesült Államokat és végül az egész világot.

New-Yorkban a *Madison Square Garden*-nek ötvenezer embert befogadó, óriási helyiségét bérelte ki vallási előadásai számára. Zion Cityből, a több mint ezer mértföldnyire fekvő New-Yorkba, óriási hosszú kocsisorral, tiz különvonat hozta a 3500 hívőt, a kik a proféta parancsára ott hagyták tüzhelyüket, hivatalukat, műhelyüket, feleségüket, férjüket és gyermeküket és fanatikus lelkesedéssel követték Dowie-t az amerikai metropolisba, hogy itt segítségére legyenek neki az ellenség meghódításában, a hitetlenek megtérítésében.

(Folyt. köv.)

GYÁSZ-ROVAT.

KOVÁCS ALBERT
1838—1904.

Lapunk mult heti számát már lezártuk, mikor eljutott hozzánk a hír, hogy a magyar református egyház egyik vezéralakja, budapesti ev. ref. theologiai tanár, az ismert publicista, a ki egy izben politikai téren is nevezetes szerepet játszott, t. i. *Kovács Albert*, f. hó 5-én elhunyt. Ez az oka és magyarázata annak, hogy róla csak most emlékezünk meg.

Kovács Albert mindvégig kimagasló alakja volt a magyar református egyháznak, de munkásságának és tevékenységének fénypontja mégis a mult század 70-es éveire esik. Született 1838. Mezőbándon. Tanult Marosvásárhelyt és Kolozsvárt s ez utóbbi helyen végezte el a theologiai tanfolyamot 1861-ben. Az 1863-ik évben az uthrechtii egyetemre ment s midőn 2 év múlva visszatért, állást a pesti theol. akadémián nyert, előadta ott az egyházjogot és gyakorlati theologiat. Mint ifju theologus és fiatal theologiai tanár a mult század 70-es éveiben nálunk is virágzó korát élő német szabadelvű theologiai irányzat híve volt. Kora szellemének a hatása alól e tekintetben magát nem tudta és nem is akarta kivonni. Mint ilyen állott élére a néhai Magyar Protestáns Egyletnek, melynek titkári tisztét az Egylet fennállásig vitte. Jelen volt ugy a debreceni, mint a budapesti zsinaton; de itt, mint különösen amott éreznie kellett, hogy az a theologiai irányzat, melynek híve volt, alkonyára jutott. Mindamelllett is azonban ugy a zsinatokon, mint a konventben, melynek szintén tagja volt. — erős egyéni meggyőződésének mindenkor bátran adott kifejezést.

Átalában elmondható róla, hogy felül állott a tucateberek niveaujan. Sokáig volt előadója az országos közalap ügyeinek. Több évekig volt a dunamelléki egyházkerület aljegyzője és tanácsbirája. Körülbelül 10 éven át országgyűlési képviselő és a nemzeti párt alelnöke. Irodalmi működéséből megemlíthjük, hogy több éven át szerkesztette a Protestáns Theologiai könyvtárt, melynek 17 kötete a magyar theologiai irodalom jeles termékei közé tartozik. Szerkesztett a Protestáns Egylet évkönyveiből három kötetet (1871—74.) Irt „Egyházjogtant” (1878) Ezenkívül önállóan megjelentek a következő művei: „A Protestáns Egylet és a debreceni Figyelmező” (Egyházi Reform 1872) „Magyar prot. nékeskönyv” (1872) „A konvent kérdéséhez” (1873) „A protestantismus és a vélemény szabadság” (1873) „Keresztény Dogmatika” (Lang Henrik után fordította Kereszturi Sándor álnév alatt 1876.) „A keresztény egyház a IV—VI. században” (Baur után fordította Kereszturi Sándor álnév alatt 1879.) Az utóbbi években sokat betegeskedett. Régi gyógyít hatatlan nyavaja kinozta s f. hó 5-ére viradólág kinjainak a halál véget vetett. Legyen áldott emlékezete!

GULYÁS LAJOS
1843—1904.

Már lapunk legutóbbi számában megemlékezünk röviden a kisujszállási egyház egyik buzgó lelkipásztorának néhai *Gulyás Lajos*-nak váratlanul jött halálhírééről. Igazán váratlanul jött! Azelőtt 2 héttel még egyik szomszédos nagy egyház presbiteriumának a gyűlésén elnökölt, helyettesítvén az elnöki székben a betegen fekvő helyi lelkészt s imé a kifürkészhetetlen isteni bölcsesség ugy akarta, hogy ő, az akkor még egészségesnek látszó férfiú menjen el a minden élőknek után s ama másik felépüljön! Egyike volt ő a legtiszteltebb papi alakoknak. Szelíd, komoly és higgadt modora tekintélyt, nemes szive és lelke szeretetet s széleskörű olvasottsága és tudománya egyházi életünkben súlyt biztosított számára s a ki őt valaha beszélni vagy szónokolni hallotta, nem kételkedett soha a felett, hogy a belső meggyőződés emberét hallgatta. Rendkívül érdeklődött autonomikus iskolai és köznevelési ügyeink iránt s alig van sorainkban, ki a protestáns irodalom felvirágzását inkább szíven viselné, mint a hogy szíven viselte ő, a kinek egyéniségén haláláig észrevehető volt az a nagy és maradandó hatás, melyet reá valamikor a nagy *Révész Imre* és a másik *Révész* t. i. *Bálint* gyakorolt. Hiszszük, hogy lesz valaki, ki életrajzát megírja s mint közvetlen szemlélő elmondja majd az ő tanulságos közéleti tevékenységét. Mi most egy pár hónappal ezelőtt lapunk felelős szerkesztőjéhez írott „Nyílt levelét” adjuk csak ki, bizonyosságára az ő nemes szívének s a magyar református egyház jövője felett érzett aggodalmainak. Ez a nyílt levél volt a megboldogult irodalmi hattyudala. Nem volt szándékunkban soha ezt a különben közlésre szánt „Nyílt levelet” közzétenni. Sokan félremagyarázták volna nyilván s meggyanusítottak volna bennünket. De most engedjék meg lapunk tisztelt olvasói, hogy ebben a levélben örökítsük meg az ő emléket. Az a viszony, melyben a megboldogult lapunkhoz állott; az a lelki vonzódás, mely bennünket egybekapcsolt s mindenekefelett azok a gondolatok, melyeknek a megboldogult ebben a levélben kifejezést adott, — vegyék el fulánkját minden hátsó gondolatnak. Ki-ki ne a személyi vonatkozásokat keresse ezekben a sorokban, hanem azt a fényt, melynek sugarai ezeknek minden betűjéből egy már megdicsőült lélekre vetődnek s ezt, — még egyszer, — könyves szemünk elé varázsolják! . . .

*
Nyílt levél,

Nagyfiszteleltű Erős Lajos szerkesztő úrhoz.

Kedves barátom! Te a „Debreceni Protestáns Lap”-ot nagy tudással, igazi hamisítatlan kálvinistagóddal, szigorú következetességgel olyan magas színvonalra emelled, mely nemcsak a hazai, hanem a külföldi hasonnemű lapokkal is kiállja a versenyt. Az eszmék, irányelvek, igazságok kincstára az. Irányít, épít, lelkesít. Tudomásom szerint az egész vidéken a legnagyobb elismeréssel beszélnek lapodról és munkálkodásodról. Ime mégis, mint egy fekete holló járja be egyházainkat a szomorú hír, hogy az év végével le akarod tenni a szerkesztői tollat. Teremtő szent Atyám, mi dolog ez?! Mit vétett neked

a református egyház, hogy így akarsz büntetni? Nincs-e elég tehetetlenség és közönyösség egyházunkban, hogy a hivatottak is hallgassanak?... Száraz ágon, csüggedő ajkakkal?! Talán keveselled az eredményt, melyet elértél? Te nem éreznéd csak azt a drága illatot, a mely lapodból áthatotta egyházi életünk egész légkörét? Vagy, hogy az anyagi kérdéstről ne szóljak, nem találsz szükséges szellemi támogatást? Hát ha a vidéki szellemi erők nem sorakoznának is zászlód alá, nincs-e Debrecenben egy hatalmas papi és tanári testület, mely melletted álljon, mint egy vitéz edzett hadsereg? Lehetetlen az, hogy ne sorakozzanak azok melléd, csak szólj; mert nem szeretik azok igazán egyházukat, akik akár kényelemszeretetből, akár nehezteletéből vagy torzalkodásból, minden egyéni érzékenykedést le nem győzve, nem képesek tömörülni az egyház sokszor veszélyeztetett szent ügyéért. Vagy talán idődet, tehetségedet, tudásodat, tanuló szobádba visszavonulva, maradandó művek alkotására akarsz szentelni, nem akarsz a lapszerkesztéssel elfecsérelni? Szép és dicső dolog a búvárkodás, a műalkotás, de hát lesz-e a ki a nyomodba lép és ki lesz? Bizony Révész Imre előtt is nagy cél lebegett a protestáns egyház történetének a megírása; de mikor látta, hogy nincs a ki a sikra álljon, kiállott és harcolt mint Istennek egy erős angyala, az igazi kálvinista egyház hitéért, és a felekezeti iskolák létérdekéért. Legyen áldott még poraiban is! Meg vagyok győződve, hogy ha nevének talán nagyobb hirt és dicsőséget szerzett volna is, egy monumentális nagy munka megírása, egyházunknak nem lett volna abból olyan haszna, mint az ő hősi, önfeláldozó küzdelméből. Megírhatta volna az egyház történetét, ha az szétmállott volna, jó lett volna tetemére fényes drága szemfödőnek. Nem szükség neked mondanom, jobban tudod te azt, mint én, mert hiszen az egyház beteges testének üterén tartod kezelet, hogy nehéz időket élünk. Kívülről a klerikalizmus és jezsuitizmus vad fogcsattogtatása, belülről a tudatlanság és anyagi érdekek posványába merült közöny, az elfogultságában ősei szent hitét és drága hagyományait megtagadó nazarénizmus és baptismus, az eszelős hitetlenség, mely az Isten tagadásában tetszeleg magának, a társadalmi rendet és békét fenyegető socializmus, az emelt fővel járó, pirulást nem ismerő erkölcstelenség, meg ki tudna mindent elsorolni, mint egy új özönvíz fenyegeti egyházunkat. Hát a zsinati előkészületek és a zsinat, mely úgy látszik, a jövő esztendőben megnyillik, nem követelik-e a gondolkozó fők megnyilatkozását, az egyházi élet mezejét megtermékenyítő eszmék napfényre hozatalát?

Minden arra utal, azt kiáltja, hogy a hivatottak, kik mindenkor kevesen voltak, a kik közé tartozol te is, ne némuljanak el, hanem szóljanak, világozzanak. *A gyertyát, — mondá a Megváltó — nem azért gyújtják meg, hogy elrejtse a réka alá, hanem, hogy a gyertyatartóba tegyék és fényeljenek mindeneknek, kik a házban vagyunk.* (Máté V. 15.) Hát csak világolj becses lapoddal te is. „Életünk égő szövétnekhez hasonló, mely majd lassabban, majd sebesebben, de szüntelen fogy. Boldog, ki midőn létének mulandóságára gondol, azzal vigasztalhatja magát, hogy sokaknak világított.“ (Br. Eötvös J.)

Aldjon meg a seregeknek Ura Istene! Üdvözlő Kisújszálláson, 1903. nov. 20. Szeretve tisztelő barátod:

Gulyás Lajos, ev. ref. lelkész.

Elköltözött jó barátom! Legyen ez a levél is „*fényes drága szemfödő*“ a te nemesen megfutott életpályádra . . . !!!

E. L.

Mire e sorok nyomda alól kikerültek, — a megboldogultra vonatkozólag vettük a következő nekrológot: (Következő számunkban hozzuk.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— A „*Debreceni Független Ujság*“ és *Wolafka Nándor*. Lapunk mult száma közölte s reflexiókkal kísérte a Debreceni Független Ujságból a „*társaságból*“ című cikket, mely a debreceni felekezetek békéjének célzatos megzavarásáról emlékezik meg, s igéri, hogy lesz alkalma és módja a társadalmi békét megzavaró kürtöt az illetőknek a torkukra nyomni. A D. F. U. emez erőteljes közleményére Pák Emil római vallásu s. lelkész ur által Wolafka Nándor 6 pont alá foglalt kijelentést tesz, melyet a nevezett lap febr. 9-iki száma a szerkesztő bemutatott sorai után egész terjedelmében közöl. Lapunk felelős szerkesztőjének, ki édes anyja temetésére vidékre utazott nincs alkalma melegiben elmondani erre a 6 pontban foglalt kijelentésre a maga észrevételeit. Helyettes szerkesztői mivoltunkban azért halaszthatatlannak tartjuk előadni a következőket. A D. F. U. 36-ik számában megjelent s fentebb említett közleményben sehol Wolafka Nándor v. püspök névszerint megnevezve sehol sem volt. A közlemény általánosságban szólt. S ha Wolafka Nándor v. püspök, habár csak káplánja utján is, de mégis szükségét érzi a nyilatkozatnak: ez félremagyarázhatlan következtetést von maga után. A mi már a pontokat illeti, megjegyezzük, 1. hogy akár milyen joga legyen is a nevezett v. püspöknek elismerésünk szerint is római vallásu nőegyletet alakítani: de nem okvetlenül kell. Ha jogainkkal mindenütt élni kívánnánk: még mindig kérdés, ha valjon ildomosok vagyunk-e? 2. Szórszálhasogató zofizma fegyverével okoskodik. Hagyjuk ezt a Hombár Mihályoknak. 3. Hogy a választmányban nem tendenciózan vannak oly sokan a vegyes házasságban élő nők: ezt lehet állítani, de elhinni csak az fogja, a ki nem akar látni. Az az állítás pedig, hogy a debreceni római vallásu hivek jó két harmada vegyes házasságu, bizonyításra szorul. 4. Arra az állításra, hogy a lemondott elnöknőt a közgyűlés választotta, és nem Wolafka v. püspök, egyszerű megjegyzésünk, hogy ismerjük az ilyen

választások menetét. Ott — a mint értesültünk — kész névsorral találkozott a közgyűlés, s a jelöltek már csakugyan nem lehetett megbánni azzal, hogy másokról legyen szó. A névsor előre kész volt, a közgyűlésnek csak a kész étlapot kellett elfogyasztani. 5. Hogy mennyire munkálja a felekezetek közötti békét Wolafka ur, a külön római vallású nőgyelet alakítása eléggé mutatja. De meg a kérdés ezen oldalával városunk közvéleménye egészen tisztában van. A 6-ik pontnak olvasásakor, a hol ki van jelentve, hogy ha valaki a református nőgyelet mulatsága ellen izgatott, azt az ő megbízása nélkül tette, s ezt a maga részéről rosszalja, önkételenül eszünkbe jut egykori olvasmányunk, melyben le volt írva, hogy midőn a francia katonák a spanyol inkvizíció fészket vették volt kemény ostrom alá: a benszorult páterek előbb megpróbálták a védekezést. Mikor azonban a sikertelenséget látták: felnyitották a kapukat s ünnepélyesen elébe menvén a francia katonának, kijelentették, hogy a várszolgák az ő tudtokon kívül lövöldöztek a falakról az ostromlókra; úgy emlékszünk, hogy az ostromlók ennek a beszédnek nem ültek fel, s a felfedezett kinzó kamarákban egyik-másik szerszámot megpróbálták — persze nem önmagukon. Végül mindennek van határa. Wolafka v. püspök s plébános ur, midőn „felekezeti érdekekben *buzgóbban* tevénykedik,“ téved, ha azt hiszi, hogy ez a *buzgóbb* tevénykedés nem zavarja a felekezetek békéjét. Akár csak azt mondaná: „hiszen, azért hogy a szemedet kiszurom, nem akarom én, hogy megvakulj.“ Egyébként a nyilatkozat közvetítése mutatja, hogy a v. püspök-plébános ur *felfelé* a más nevének köpenyét alkalmazza takaróul; ilyen szabadelvűen nem ő, de a káplánja nyilatkozott. Itt helyben pedig így kísérel meg a megbotránkozót megnyugtani. Sic valeas, ut farine es, quae jaces.

Helyettes szerkesztő.

— **Meghívó.** a debreceni egyetem javára Biró Lajos tudós hazánkfia által 1904. évi február hó 21-én azaz vasárnap délután 5 órakor Debrecenben, az Arany-Bika szálloda disztermében természetrajzi mutatóvanyokkal egybekötve tartandó *Szabad Előadásra.* Debrecen, 1904. február hó. A rendező bizottság. Belépti díjak: Páholy-jegy: 10 korona. Számozott ülőhely: 2 kor. Allóhely: 1 kor. Tanuló-jegy 50 fillér. Páholy-jegyek Zádor Lajos ur kereskedésében, egyéb jegyek pedig Tóth Béla ur piac-utcai gyógyszerárában és az előadás délutánján a diszterem előcsarnokában levő pénztárnál válthatók. Az előadás tiszta jövedelme a debreceni egyetem javára fordítatik és Biró Lajos alapítvány címet viselendő. E nemes célra való tekintetből felülfizetéseket köszönettel fogadunk és azokat nyilvánosan nyugtázzuk. Műsor: 1. Hymnusz. Mácsay Sándor karnagy vezetése mellett előadja: a főiskolai énekhar. 2. El-

nöki megnyitó: Komlóssy Arthur rendező bizottsági elnöktől. 3. Szabad előadás, természetrajzi mutatóvanyokkal, — ausztráliai utazása és tudományos tapasztalatairól Biró Lajos tudós hazánkfiától. 4. Záróbeszéd: Ferenczy Gyula dr., a rendező bizottság jegyzőjétől. Az előadás befejezése után a Bikaszálloda éttermében társasvacsera; étkezés étlap szerint. A debreceni egyetemi hajdumegyei és Debrecen városi nagybizottsága és a „Csokonai-kör“ Debrecenben. Biró Lajos tudományos előadása 1904. február hó 21-én. Rendező bizottság: Komlóssy Arthur rend. biz. elnök. Balogh Ferencz, Boldizsár Kálmán dr., Dóczy Gedeon, Eröss Lajos, Hamar László, Karai Sándor, Kerpely Kálmán, Konecz Akos, Nemes Kálmán, Orosz István, Sesztina Jenő, Szántó Sámuel dr., Könyves Tóth Kálmán, Várady Károly, Zádor Lajos, Bernáth Elemér, Dobiecki Sándor, Erdős József dr., Fazekas Sándor, Harsányi Pál, Kardos Albert dr., Komlóssy Dezső, Lengyel Imre, Oláh Károly, Sárváry Lőrincz, Sinka Sándor, Szojka Gyula, Tüdös János dr., Vecsey Imre, Ferenczy Gyula dr., jegyző.

— **Protestáns Estély.** A debreceni collégium Hittanszaki Önképző Társulata ismét fényes bizonyosságát adta kiváló munkásságának s nemes eszmékért való törekvésének kilencedik Protestáns Estélye által, melyet február hó 7-én rendezett a collégium disztermében zsufolt ház előtt. Az estélyt a cantus szép éneke nyitotta meg, mely után Dr. Baltház Dezső, Szoboszló városának kiváló lelképásztora, tartott szabad előadást az evangéliumi bátorságról. Beszédének mély gondolatai, tartalmának fenségessége, előadásának gyönyörű volta mind méltán szerezték meg számára a nagy közönség elismerését. Az ev. reform. felsőbb leánynevelő s tanítónőképezde egyik kiváló növendéke Fehér Margit kisasszony szavalta ezután igaz érzéssel, nagy hatással Móra István „Nagyszombaton“ című remek vallásos költeményét. Németh Vince esk. fel. töltötte be a műsor 4. számát a ki nagy értékű szabad előadást tartott a vallásos családi otthonról, a mely után Tóth Árpád az ev. ref. felsőbb leánynevelő s tanítónőképezde nagynevű zenetanára játszott egy saját szerzeményű zenedarabját s utána egy Chopin valzert, végül magyar rapsodiával zárta szereplését. Dobra Jenő hittanhallgató szavalta végül Abrányi „Mi a haza“ című költeményét, a mely után a 33. zsoltár eléneklésevel oszlott szét a nagyszámú közönség. Az estély bevétele 114 korona volt.

— **Gulyás Lajos temetése.** Kisujszállás nagynevű lelkészét, a magyar protestáns egyház eme kiváló tudós oszlopát folyó hó 5-én temették el a város, az egyházmegye nagy részvételével, gyászbeszédet felette a templomban György Lajos kenderesi lelkész mondott, a ki mint gyermek-szívű nagy tudósról emlékezett meg a boldogultról. A sirnál Török Imre Kunhegyes kiváló lelkésze bucsuzott a közönség és lelkészkar nevében költői szárnyalású beszéd keretében s végül Harsányi Pál debreceni senior mint a Hittanszaki Önképző Társulat elnöke mondott az egyesület nevében és megbízásából, mint a melynek néh. Gulyás Lajos első elnöke volt — búcsubeszédet. A boldogult koporsójánál mel-

tán hullatta a gyászoló családdal együtt egyetemes egyházunk fájó könnyeit. Legyen áldott emléke!

— **Egyetemes bibliai vasárnap.** (1904. Márc. 6.) A britt és külföldi biblia társaság elhatározta, hogy 1904. március 6-át, — mint a melyik napon lesz százéves ez a társaság egyuttal, hogy a biblia ezen újabb óriási eredményekben bővelkedő korszakát s hódító körutját az egész világon ünneplés s a biblia iránt tartozó hálaadás tárgyává tegye, — világszerte egyetemes bibliai vasárnapnak nyilvánítja. E tárgyban olvassuk a százéves fennállás emlékére kiadott 12-ik füzetben a következőket: „ugy Angliában, mint az egész világon különböző ünneplések tárgya lesz a biblia-társaság százéves születésnapja. Ezek az ünneplések azonban 1904. Március 6-án fognak tetőpontjukra emelkedni, mikor is minden reformált egyház széles e világon egyesülni fog Isten azon kimondhatatlan jótéteményeiért, melyeket a bibliában s általa adott nekünk, — egy egyetemes, a világot átölelő hálaadásban. Itt Angliában, ugy az anglikán, mint egyéb protestáns felekezetek hívei egyértelműleg szentelik ezt a vasárnapot arra a célra, mely átöleli és ihleti mindnyájokat, — Kanadában, Australiában, Uj-Zeelandban és Dél-Afrikában szinte nagy készséggel fogadták ezt a javaslatot. Minden missionarius társaság kezet fogott, hogy az egyetemes hálaadás ezen napját megünnepelje, a mely ünneplésben számtalan missioi egyház és állomás fog a legkiválóbb melegséggel és hálával résztvenni. A kontinens sok reformált egyháza is megígérte, hogy ünnepként fogja ezt a napot megtartani. Svédországban, Dániában, Franciaországban, Hollandiában, Belgiumban, Szászországban, Olaszországban, Magyarországon, Csehországban és Svájcban, e tekintetben mind egyet értenek a protestáns egyházak; ezenkívül az Egyesült Államokban a két fő presbyteri egyház, a két methodista püspöki egyház elnöklő püspöke, mind a legnagyobb szívesseggel tartják meg ezt a vasárnapot bibliai vasárnapnak. Az angol királyi pár is megígérte, hogy megjelenik a Szt.-Pál Székesegyházban ezen alkalommal tartandó istenitiszteleten, a mikor megjelenik a Lord-mayorral élén London egész magistratusa teljes díszben és maga Canterbury-i érsek fog prédikálni a Biblia-társaság javára. Ezzel a hálaadással és hálaadományokkal ismerjük el azt a számtalan jótéteményt, melyért mi a bibliának hálával tartozunk!“ (Angolból Balogh Sándor, közleg. gyakornok.)

— **Lelkészválasztás.** A f.-szabolesi egyházmegyébe kebelezett Téth egyházközsége Korocz Géza előbb dunántuli, utóbb téthi helyettes lelkészt választotta meg rendes lelkészül.

— **Kollegiumi alapítvány.** Az 1869 ben érettségi vizsgálatot tett s 1902. szept. 21-én 33 éves találkozóra összegjött volt tanuló társak, mint a mult évfolyamán már jeleztük, alapítványt tettek, és pedig 1909-ben leendő 40 éves találkozásukig minden évre kötelező erővel oly célból, hogy az alapítvány kamataiból megiratják majdán a kollégium kiválóbb tanárainak életrajzát. *Csiky Lajos*, mint egyik osztálytárs bizatot meg a tett ajánlatok évi összeszedésével, s ő 1902-ről a mult év elején 364 kor. 08 fillérrel, 1903 ról pedig közelebb 348 kor. 37 fillérrel, együtt a két évről immár 712 k. 45 fillérrel számolt el a főiskolai pénztárnál. Csinos alapítványnyá fogja ez

magát kinőni, ha tudjuk, hogy 1909-ig még hat éven át folyton több száz koronával emelkedik az.

— **Az érdeklődők figyelmébe.** A Debrecenben fennálló Andaházi-Szilágyi-intézetben a f. iskolai év végével három, esetleg négy hely fog megüresedni, a melyeket a tiszántúli ev. ref. egyházkerület most következő tavaszi közgyűlése fog betölteni. Előnyben részesülnek a rokonok, de a végrendeleten alapuló „Szervezeti szabályzat“ értelmében nem-rokon tanulók sincsenek föltétlenül kizárva az intézet jótéteményéből. E becses lap olvasói, tehát természetesen főként a lelkész urak útján felhivom a pályázati kérvények beadására mindazokat, kik magokat ez alapítványra egy, vagy más jogcímen illetékeseknek tartják. Lelkészek és tanítók gyermekei az alapító levél értelmében nem vétethetnek föl. A pályázati kérvények főt. és mélt. Kiss Aron püspök ur, mint az intézet főfelügyelője útján adandók be az egyházkerületi közgyűléshez, és pedig mindenestre április hó végéig. A kérvények mellékletei: keresztlevél, iskolai bizonyítvány, általános egészségi bizonyítvány, újraoltási bizonyítvány, az esetleges rokonság igazolása. Debrecen, 1904. febr. 8. *Csiky Lajos* az Andaházi Szilágyi-intézet gondnoka.

— **Az országos ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet** végrehajtó bizottsága nevében kérem nagytiszteletű esperes és egyházmegyei pénzkezelő urakat, hogy az 1904. évre utalványozott 100 kor. kongrua segélytöbblet után esedékes 10% belépési járulékot és 2½% tagdíjat a f. évi kimutatásban előírni sziveskedjenek. Budapest, 1904. február 9. *Petri Elek* biz. előadó.

— **Lelkésztársaimhoz.** Több oldalról nyilvánult felszólításra elhatároztam, hogy március 6-ára, az akkor tartandó „Bibliai Vasárnap“ ünnepélyére megírt alkalmi beszédemet, — megfelelő elő- és utóimádsággal egy füzetben kiadom, ha kellő számu előfizető jelentkezik. A kinyomatást ezek számától teszem függővé s a szétküldést legkésőbb e hó végéig esz közölni fogom. A füzet ára 50 fillér lesz, melynek előleges beküldése ellenében a munkát portómentesen küldöm meg. Körmend, (Vas m.) *Fülöp József* ev. ref. lelkész.

— **Meghívó.** A budapesti ref. ifjusági egylet diákszövetsége által f. hó 14-én, vasárnap d. e. 11 órakor, a ref. főgymn. nagytermében (IX., Lónyay-utca 4c, II. em.) tartandó évi közgyűlésére. Program: 1. Énekel a ref. ifjusági egylet énekkara Bodon Pál vezetése alatt. 2. Ima: Sídó Zoltán, joggyakornok. 3. Elnöki megnyitó: Szilassy Aladár közigazgatási bíró. 4. A diákság és az evangélium, felolvassa Barsy Károly, mérnök. 5. Négyes ének: Heteseimer Fülöp, Szendrey Gyula, Kulifay Elek, Rigó József, ref. theologusok. 6. Titkári jelentés: Forgács Gyula, ref. s. lelkész. 7. Jelentések, indítványok. 8. Ének: XC. Zsoltár 1. verse. 9. Ima: Dr. Kaiblinger Fülöp tanár. Elnökség.

— **A vallási fanatizmus káros voltát a katolikus egyházban csak későn fedezik fel, vagy egyáltalában sohasem jönnek rá.** A nemrég Kíssenevben történt nagy mérsárlás, mely a zsidókat oly kegyetlenül sújtotta, még a fanatikus oroszokat is gondolkozóba ejtette, úgy hogy az orosz szent synodus gondnokának kezdeményezésére a kissenevi püspök utasította papságát, hogy a híveket egyházi beszédekben intse a zsidók kimelésére.

— **Teplicben** Csehországban a protestantizmus terjedésének érdekes bizonyosága az előjáróság azon intézkedése, hogy a városi kórházban az ápolást végző apácák helyére diakonissákat állított. Midőn az előjáróság, mely felekezeti színezettel nem bír, így intézkedik, annak egyedüli oka csak az lehetett, hogy a diakonissa intézményt emez emberbaráti feladat végzésére alkalmasabbnak látták, mint a milyen az apácák munkája.

— **Lapunk zártának** a végére haza érkezvén látom, hogy „Helyettes szerkesztő“ barátom válaszol a Dr. Wolafka ur káplánja, tiszt. Pák Emil ur mosakodására. Egészen felesleges volt! Sem nekünk, sem Debrecen városa ref. vallásu intelligentiájának nincs és nem is volt semmi bajunk tiszt. Pák Emil urral. Véleményére sem vagyunk kíváncsiak. Szép dolog az, ha a segéd védelmére kél főnökének, de mi nem Pák Emil urral, hanem Dr. Wolafka Nándorral akarunk szembe állani; így értsük meg a dolgot! A bizonyítás aztán a mi feladatunk leend! E. L. felelős szerkesztő.

Tartalomjegyzék: Esmék a debreceni kath. nőegylet szervezésével kapcsolatban. — Erők egyesítése. Vidéki. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Indítvány az új énekeskönyvre vonatkozólag a heves-nagykunsági ev. ref. egyházmegyéhez. — T a n ü g y: Egyházkerületünk népiskoláinak állapota az 1900—1-ik iskolai év-

ben. Dr. Baresa János. — Irodalom. — Külföld: II. Illés a szabadító. Kuthy Zoltán. — Gyász-r o v a t: Kovács Albert. — Gulyás Lajos. E. L. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

A szatmári kiállításon,

(1903) jury-tag, arany-éremmel és diszoklevéllel kitüntetve. Jobb és megbízhatóbb magvakat senki sem ad, mint

Fábián Béla

magkereskedése

Budapest, IX., Üllői-ut 73. sz.

Nagy képes árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

A tanuló ifjúságnak felette alkalmas egyetlen magyar nyelvű protestáns imakönyv a serdülő ifjúság számára. Horváthné Ferenczy Ida

„Fehér Liliom“

imakönyv a protestáns ifjúság számára. Kun Bertalan ev. ref. püspök ur ő méltósága rendkívül meleg hangu ajánlásával. Ára egyszerű kötésben 1 korona, diszes, gazdagon aranyozott vászonkötésben tokkal 2 k. 50 f. diszes bőrkötésben aranymetszettel és dobozzal 3 k. 50 f. Kapható minden könyvkereskedésben, valamint a kiadónál: **Vadász M.** könyvkereskedőnél **Miskolcon**, aki az összeg előzetes beküldése esetén portómentesen küldi.

A „Neumann M.“ cég debreceni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olesóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a **Neumann M.** céget keresi föl.

A cég létörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy **Neumann M.** áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olesóság, tartósság és csinósság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPÍTÁTOTT: 1845-BEN.